

DOI 10.57589/srl.v70i3.4035
UDK 398.9(497.4Zgornje Posočje)
Barbara Ivančič Kutin
ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje
barbara.ivancic@zrc-sazu.si

PAREMIOLOŠKO GRADIVO IZ ZGORNJEGA POSOČJA V DVEH
ROKOPISNIH ZBIRKAH.
ELEMENTI LOKALNOSTI S POUĐARKOM NA KULTURNOSPECIFIČNIH
FOLKLORNIH OBRAZCIH Z LOKALNIMI ANTROPONIMI¹

V prispevku je najprej podana kratka predstavitev dveh rokopisnih zbirk folklornega gradiva iz Zgornjega Posočja, s poudarkom na paremioloških enotah, kot so pregovori, primerjalni folklorni obrazci in druge stalne stavčne besedne zveze. Lokalnost je najpogosteje izražena z (mikro)toponimi in antroponimi, ki so zaradi specifičnega kulturnega konteksta lahko razumljivi le govorcem lokalnega narečja oz. lokalnim prebivalcem. Še posebej antroponimi, kot so uradna imena prebivalcev ali njihovi kolektivni (skupinski) vzdevki ter posameznikov, so v tem gradivu povezani s folklornimi pripovedmi in drugimi oblikami kulturnega spomina, toda s časovnim oddaljevanjem peša njihova raba in so na poti v pozabo, čeprav so za neko obdobje (bili) del pojmovnega jezikovnega sistema.

Ključne besede: lingvokulturologija, kratki folklorni obrazci, kulturnospecifične paremije, kolektivni vzdevki, Janez Dolenc, bovško narečje

The article first briefly presents two manuscript collections of folklore material from the Upper Posočje region, with an emphasis on paremiological units such as proverbs, comparative folklore forms, and other phrasal constants. Locality is most often expressed by (micro)toponyms and anthroponyms, which, due to the specific cultural context, can only be understood by speakers of the local dialect or local inhabitants. In particular, anthroponyms, such as the official names of residents or their collective nicknames, and of individuals, are associated in this material with folklore narratives and other forms of cultural memory, but their use declines with the passage of time and they are on their way to oblivion, even though they were (for a period of time) part of the conceptual linguistic system.

Keywords: linguoculturology, short folklore forms, culturally specific paremia, collective nicknames, Janez Dolenc, Bovec dialect

1 Uvod

S pregovori in njihovo strukturo, izvorom, funkcijo se ukvarja paremiologija, ki jo Saša Babič (2011: 27) opredeljuje kot vejo slovstvene folkloristike, *Sprotni slovar slovenskega knjižnega jezika* (Krvina 2014-) paremiologijo opiše kot jezikoslovno in

¹ Raziskava je nastala v okviru projekta Tradicionalne paremiološke enote v dialogu s sodobno rabo (ARRS: J6-2579) in raziskovalnega programa Etnološke, antropološke in folkloristične raziskave vsakdanjika (ARRS: P6-0088).

folkloristično disciplino, ki proučuje pregovore in sorodne žanre, *Enciklopedijski riječnik lingvističkih naziva* pa kot vedo, ki se ukvarja z razlaganjem pregovorov glede na to, kako izražajo duha (Rikard 1969). Da je to interdisciplinarna veda, se strinjajo mnogi avtorji, Matej Meterc zapiše, da pregovori, reki in njim sorodni stavčni frazemi spadajo v okvir paremiologije, ki z jezikoslovnega vidika sodi v frazeologijo, z vidika žanrskih značilnosti teh frazemov pa v slovstveno folkloristiko (Meterc 2017: 9). Slovstvena folkloristika folklorne žanre razvršča v tri velike skupine: folklorna proza, folklorne pesmi in folklorni obrazci; znotraj teh skupin (ali ločeno od njih) obstajajo zelo različne žanrske koncepcije, ki so del teoretičnega razglabljanja v slovstveni folkloristiki in vsaka lahko služi namenu, za katerega je bila definirana (Stanonik 2001: 255). Pregovori, reki, primerjalni folklorni obrazci, velerizmi in podobne oblike so uvrščene med folklorne obrazce, toda poleg teh skupino tvorijo še mnoge druge krajše (npr. kletvice, delovni vzkliki ipd.) in daljše oblike (npr. obredni obrazci, kot so molitve in zagovori).² Folklorni obrazci torej presegajo definicijo paremije, zato skupino, ki je obravnavana v tukajšnjem prispevku, imenujem paremijski folklorni obrazci (PFO).³

PFO v prostoru Zgornjega Posočja še niso bili deležni fokusiranih obravnav. Že od zadnje četrtine 19. stoletja pa je mogoče v različnih virih zasledovati njihove zapise, npr. že v Erjavčevih objavah *Iz potne torbe* (1875: 225–28, 1880: 220–21, 1882–83: 337–42).⁴ Enote (posamične ali več) so pogosto natresene po težje dostopnih virih (npr. zasebni zapiski, šolska glasila, lokalni tisk, arhivi ...), največkrat kot del drugega folklornega in/ali jezikoslovnega gradiva ali kot ilustrativno gradivo v slovarjih (npr. v Pleteršnik 1894–95; Ivančič Kutin 2007); pregovori in reki so namreč najdaljši folklorni žanr, ki ga še prenese slovar (Stanonik 1999a: 75). Sistematičnega in celostnega pregleda virov, v katerih se nahajajo PFO iz Zgornjega Posočja, torej še ni, toda prav to bi pomenilo najboljšo osnovo za nadaljnje folkloristične in jezikoslovne raziskave teh oblik.

V nadaljevanju je pozornost namenjena gradivu iz dveh razmeroma obsežnih fondov. Prvi, *Dijaški arhiv Janeza Dolenca*, je nastajal med letoma 1956 in 1990, drugi, to je *bovška rokopisna zbirka* avtorice tega prispevka, pa od srede devetdesetih let 20. stoletja do danes. Najprej obe zbirki uvaja kratek opis metodologije zapisovanja, podane so osnovne statistične in metapodatkovne informacije, na podlagi gradiva pa so izluščene nekatere jezikovne in/ali vsebinske ter strukturne značilnosti in posebnosti gradiva.

Poseben poudarek je nato namenjen enotam, ki izražajo različne segmente lokalnosti, tj. umestitev v konkretno okolje ali druge lokalne značilnosti in danosti (ljudje, kultura in način življenja, narečje ...), in jih je mogoče razumeti le ob poznavanju kulturnega konteksta. Pri pregledu gradiva se je pokazalo, da Dolenčeva zbirka zaradi metodologije terenskega dela, namena dokumentiranja in težav pri narečnem zapisu ne vsebuje veliko gradiva, v katerem bi lahko identificirali lokalne elemente; drugače je v drugi, bovški

² Podrobnejši pregled FO glej v Babič 2015.

³ S tem poimenovanjem želim hkrati zadostiti folkloristični in jezikoslovni terminologiji. Kratica je uvedena v izogib nenehnemu ponavljanju obeh poimenovanj skozi celoten članek.

⁴ Pa tudi v zapisih zgodovinarja Simona Rutarja, v gradivu J. Baudouina de Courtenaya, v Štrekljevem gradivu, ki ga je pridobival od dopisnikov s terena itd.

zbirki, katere primarni metodološki koncept je zapisovanje gradiva iz diskurza samega, torej iz konteksta pragmatične rabe.

Nato se raziskava fokusira na tiste PFO, ki imajo v svoji sestavi lokalne antroponime. Podane so njihove značilnosti in posebnosti (vsebinske, strukturne), na podlagi česar so razvrščeni v skupine, opisan pa je tudi socialnokulturni kontekst, na katerega se navezujejo.

2 Paremijski folklorni obrazci v dveh zgornjeposoških zbirkah

2.1 Dijaški arhiv Janeza Dolenca (DAJD)

Janez Dolenc je kot profesor slovenščine na tolminski gimnaziji med letoma 1956 in 1990 s pomočjo dijakov gradil arhiv slovstvene folklore. K terenskemu raziskovalnemu delu, ki ga je s kančkom humorja (ali pa niti ne) poimenoval kar »Inštitut Janeza Dolenca v Tolminu« (Dolenc 1989: 226), je pristopil z izdelano metodologijo: vsaki generaciji prvih letnikov⁵ je naložil obvezno (in ocenjeno!) domačo nalogo, naj v svojem domačem kraju zapišejo vsaj štiri A4 strani t. i. ljudskega blaga: lokalne pripovedi, pesmi, uganke, pregovore, molitve, pa tudi posebno narečno besedje, lokalne recepte za jedi, opise šeg, navad ipd. Dijaki so ob tem dobili navodila: a) kako se dela lotiti (iskati informatorje najprej v družini, pri sosedih oz. pri ljudeh, ki jih dobro poznajo); b) o načinu zapisovanja (ohranjanje narečja, pri čemer je podal nekaj osnovnih pravil dialektološkega zapisa); in c) s katerimi metapodatki je treba gradivo opremiti (ime in priimek zapisovalca, ime, priimek in starost oz. leto rojstva informatorja ter kraj in datum dokumentiranja). Dijaki so dosledno zapisovali metapodatke in tudi vsebinsko sledili profesorjevim navodilom, narečni zapis pa je bil, kljub napotkom, mladim dijakom takoj po osnovni šoli (pre)zahtevna naloga. Zato so zapisi gradiva dialektološko precej neenotni in nezanesljivi (Ivančič Kutin 2018). Kljub tej pomanjkljivosti je zbirka DAJD z več tisoč enotami vsakovrstnega folklornega in drugega lokalnega izročila, presek časa, v katerem je mogoče zasledovati življenje, spreminjanje in odmiranje različnih folklornih žanrov, pa tudi drugih vrst kulturne dediščine v določenem okolju v obdobju več kot 30 let.⁶ Zato je zbirka pomembna ne le za to, ker se je v njej (vsaj v zapisu) ohranilo izročilo, ki je se je medtem že pozabilo, pač pa je tudi bogat vir za raziskave slovstvene folklore in drugih domoznanskih tem in nenazadnje za narečno frazeologijo, ki ji, po besedah Saše Poklač (2004: 138) manjka večji nabor gradiva.

2.1.2 Paremijski folklorni obrazci v DAJD

V mapah DAJD (Zgornje Posočje) je bilo evidentiranih je bilo 337 PFO,⁷ kar je glede na celotno količino vsega gradiva v (pripovedi, pesmi, molitve, opisi šeg ...) le majhen delež.

⁵ Dijaki so večinoma prihajali iz Zgornjega Posočja, a tudi z Goriškega in Vipavskega, nekaj jih je zaradi povezave z železnico prišlo z Gorenjske.

⁶ Gradivo je razvrščeno v 27 map glede na kraj zapisa. Verjetno ni vasi v Zgornjem Posočju, ki v DAJD ne bi imela vsaj kakšnega zapisa domoznanskega gradiva.

⁷ Te so dijaki največkrat naslovili kot »pregovori«. Gradivo je bilo vneseno v excelovo tabelo, ki je bila nato uvožena v repozitorij CLARIN.SI.

Pri žanrskem pregledu PFO v DAJD lahko ugotovimo, da je večina zapisanih enot t. i. pravih pregovorov in vremenskih pregovorov, katerih večina je znana v širšem slovenskem prostoru (v bazi slovenskih pregovorov imajo precejšnjo frekvenco); nekatere enote imajo variantno obliko glede na ustreznice v slovenski bazi, npr.⁸ (1) *Pezdir v tujem očesu vidiš, bruna na svoji glavi pa ne čutiš*;⁹ (2) *Kdor je zdoma, ima samo eno misel, kdor je doma, jih ima sto*;¹⁰ (3) *Rajš za mladim prapet žjet, kukr s starim soude štīt*.¹¹ Ozko lokalni vremenski pregovori so redki: (4) *Če zjutra ulejče kad (dim) u Korite, bo dež, če pa zvečer un, bo pa ureme*;¹² (5) *Žnarja mure prit juga čez gore, če ne bič, mank tri ure*;¹³ (5) *Nad wrh Kwojce (Kojce) poglej, pa brš wreme wiš (vreme veš)*.¹⁴ Med bolj posebnimi je tudi pregovor (6) *Ga ni večjega malika, kot je baba velika* in varianta (7) *Ga ni grš malika, k je žena velika*;¹⁵ a pri preverjanju v spletni bazi se izkaže, da je varianto slednjega zapisal tudi Etbin Bojc v svoji zbirki (1974). Poleg pregovorov se med paremiološkim gradivom v DAJD najdejo tudi: velerizmi (8) *Mal (Febuar) je jal: Če sm bil balk (velik) koj ti druž misci, biu lonc z dnm krajam wgru, s drugn pa zmrzawou*;¹⁶ (9) uganke *Stu prstu, pjet krstu, štier duše, pjet glaw. Ki je tu? (4 pogrebci in mrlič)*;¹⁷ vraže (10) *Če se kam wdareš, al pa wrježeš, de ti teče kri, potle rečeš: "Slina je medižina", en potle si že popownoma zdraw*.¹⁸

Lokalnost v DAJD lahko spremljamo predvsem z jezikovnega vidika (poskusi zapisovanja v narečju), tu pa gre, z izjemo nekaj narečne leksike, zgolj za fonetično preoblikovane variante. Pa še pri tem velja previdnost, saj so dijaški zapisi zaradi pomanjkljivega filološkega (dialektološkega) znanja zelo nezanesljivi, pogosto tudi očitno netočni in napačni. Primerov, ki bi bili vsebinsko povezani z lokalnim prostorom, je torej malo. Sklepiti je, da zaradi načina zbiranja: gradivo je bilo pridobljeno naenkrat, ko se je informator na pobudo dijaka poskušal spomniti čim več primerov (torej zunaj običajnega diskurzivnega konteksta).

2.2 Rokopisna zbirka paremijskih folklornih obrazcev z Bovškega

Za razliko od Dolenčeve zbirke, v kateri je le majhen delež PFO, pa je v bovški zbirki predvsem gradivo, ki ustreza kriteriju PFO; izbrani primeri so predstavljeni v 4. razdelku tega prispevka. Zbirka nastaja od srede 90. let 20. z a) izpisovanjem enot

⁸ Zapisi primerov iz DAJD ohranjajo neredigirano obliko.

⁹ Mapa Tolmin.

¹⁰ Kot vzporednica varianti *Bolni ima eno misel zdravi tisoč*. Mapa Tolmin

¹¹ Mapa Planota.

¹² Mapa Zatoľmin.

¹³ *Januarja mora priti juga* (topel veter) čez gore, če ne več, vsaj za tri ure (da bo dobra letina). Mapa Breginj Livek.

¹⁴ Mapa Cerkno.

¹⁵ Mapa Tolmin in Mapa Bača.

¹⁶ Mapa Breginj, Livek.

¹⁷ Mapa Dijaško gradivo od pavsod.

¹⁸ Mapa Breginj, Livek.

iz folklornih in drugih pripovedi, nabranih med terenskim delom,¹⁹ b) z zapisovanjem vzporednic pri prebiranju drugih zbirk paremiološkega gradiva,²⁰ c) predvsem pa s sprotnim zapisovanjem iz govornega diskurza. Poleg avtorice tega prispevka z zapisovanjem sodelujejo tudi drugi člani družine. Zbirka je zaenkrat še v delovni obliki,²¹ zato podatka o številu enot še ni mogoče podati. Enote so zapisane bodisi v narečni obliki (fonetični ali poenostavljeni fonetični obliki) ali v knjižnem jeziku, še posebej to velja za enote, ki so jih zapisali drugi zapisovalci. Skladenjska struktura zapisov je raznolika, največkrat ohranjajo obliko, v kateri je bil PFO izrečen, torej v nestavčni ali stavčni formi, z neosebno ali različnimi osebnimi glagolskimi oblikami, z različnimi slovničnimi števili (v ednini ali množini, manjkraj v dvojini) ter v različnih slovničnih časih. Ob nekaterih enotah je opisan tudi kontekst rabe. Žanrsko je gradivo dokaj pestro: pregovori (11) *Doklār je damača muoka, rt dobro puoka, k pride nā hpilo, glieda rt mīlo.*; primerjalni frazemi (12) *Grie dāš ku beje.*; velerizmi (13) »*Orjāmo*«, *je djāla muha, k je konjo tem zā ušiasēm sadiela.*; uganke (14) *Skuos okno skuoč an šibra se nā zbije.* (*Sončna svetloba*); nekonvencionalni odgovori (15) *Kaj maš liet? Eno lieto piet stupinj, kej te briga, smrkulin.*; kletvice, psovke, zmerljivke (16) *Dijo porko te zādenā!*; (17) *Frdanskān guopc babjā!*; pozdravi (18) *Loko nuojč an lapū spite an tu kahlo se puščijte.*; voščila (19) *Wem weščām, wem weščām, še sam nā viem kej, sāgnite tu waržāt šie dejte mā kej*; blagoslov (20) *Buoh prād tabo an zā tabo!*; vzkliki npr. ob različnih situacijah, npr. ob srečanju z osebo, ki jo govorec že dolgo ni videl (21) *Ja kiārga vidām? Ja, al s ti al je tuoj šajn?*; vraže (22) *Čā je zlo liešniku, bo drugo lieto zlo utruok*; kratke šaljive rime, zbadljivke, zmerljive (23) *Tāmaž, Tāmaž, drek s mou an drek maš.*; odgovori na vprašanja o počutju (24) *Ku griā bāraka? Buoljš tuku, koj slabišā.*; (25) *Ku s kej? Se držām pu kuoncā ku kuhrinca tu luoncā*. Mnogim enotam je pravzaprav težko določiti enoznačno tipologijo, kar je razvidno že iz naštetih primerov, zadnji je npr. opis počutja z metaforo, nekonvencionalni odgovor, ki vključuje primer. Nekaj paremiološkega gradiva je v ponazarjalnih razdelkih gesel vključenega v Slovar bovškega govora (Ivančič Kutin 2007).²²

3 Elementi lokalnosti v paremijskih folklornih obrazcih

V sodobnem folklorističnem pristopu folklorne obrazce največkrat obravnavamo znotraj folklornega dogodka, ki ga sestavljajo tri med seboj neločljivo povezane in prepletene ravnine: *tekst* – besedilo, ki ga lahko grafično zapišemo, *kontekst* – okoliščine

¹⁹ Prvi nabor primerjalnih frazemov je nastal za seminarsko nalogo pri predmetu *Teorija diskurza* študijske smeri Sociologija kulture v študijskem letu 1995/96. Folklorne pripovedi na Bovškem sem začela dokumentirati 1997 za diplomsko nalogo iz dialektologije, še intenzivneje pa nadaljevala med podiplomskim študijem med letoma 2000 in 2005 ter pozneje vse do danes kot raziskovalka pripovednega izročila v ISN.

²⁰ Npr. v zbirki Renata Podbersiča (2007), objavah v Novem Matajurju, starejših letnikih Mohorjevega koledarja, pratik itd.

²¹ Trenutno obsega 62 tipkanih strani v računalniku (vsaka enota v svoji vrstici), del gradiva je v rokopisnem zvezku, na letečih listkih in v beležkah na telefonu. Zvezek je hranjen pri starših v Bovcu in na dosegu roke za takojšen zapis, ko se zanimiva beseda besedna zveza pojavi v govoru.

²² Gradivo je razpršeno po celotnem slovarju, zato ni pregledno. V dopolnjenem natisu, ki je v pripravi, je predvideno posebno poglavje, kjer bodo paremiološke enote predstavljene posebej, razvrščene v žanrske skupine (ali po drugih kriterijih).

izvedbe, in *tekstura* – način izvedbe (Dundes 1980). Folklorni obrazci, kot so pregovori, primerjalni folklorni obrazci, kletvice (in drugi vzkliki) ter podobno, so lahko 1) del drugih folklornih besedil, kot so pripovedi (pravljice, povedke, spominske pripovedi ...) in folklorne pesmi, 2) lahko se izvajajo kot obred (molitev, zagovori, pozdravi) ali pa 3) so del vsakdanjega diskurza. Slovstvena folklorja je umetnost govornega jezika, predvsem narečij (Stanonik 1999b: 16), njena estetska funkcija je torej vselej navzoča, in sicer v različnih razmerjih z drugimi hkratnimi funkcijami (pedagoška, razvedrilna, pragmatična ...). Folklorni obrazci (primere in druge stavčne in nestavčne forme s konotacijami) so znotraj folklorne pripovedi sestavni del besedne teksture, ki poleg drugih načinov oblikovanja (z glasom, gestikulacijo, mimiko obraza, očesnim stikom ...) povečujejo stilno vrednost besedila; z njimi pripovedovalec poudarja, parafrazira, pretirava, izpostavlja vsebino in/ali pomen pripovedi oz. njenih delov (Ivančič Kutin 2011: 43). Tudi v drugih kontekstih izrekanja folklornih obrazcev (npr. kot obred ali v povsem vsakdanjih govornih diskurzih) je treba upoštevati okoliščine rabe, kjer so folkloristični vidiki tesno povezani s pragmatiko (Babič 2015: 13, 14).

Frazeološke enote z elementi lokalnosti frazeologija imenuje kulturnospecifični frazemi (Vrbinc, Vrbinc 2019: 70) in jih obravnava kot modelne podobe, ki neposredno kažejo odnos do življenjskih okoliščin, v katerih se nahajajo rojeni govorniki. Kulturološki vidik frazeologije, torej kako je frazem nosilec kulturne konotacije, ndr. proučuje lingvokulturologija. Vsebovanost kulture v jeziku je v »pokulturjenem« videnju sveta, kakor se izraža z jezikovnimi znaki, to je v slikovitem (figurativnem) motivacijskem ozadju notranje forme frazemov, ki jo predstavlja podstavna »dobesedna« / prosta besedna zveza; »dobesedno« branje frazema je torej sredstvo za razkrivanje »vpisanosti« kulture v frazeme (Kržišnik 2005: 67, 68). Kot vir za kulturološko interpretacijo so še posebej uporabni primerjalni frazemi (v folkloristiki primerjalni folklorni obrazci), ki izražajo fizične ali psihične lastnosti človeka v primerjavi z živalmi, rastlinami, naravnimi pojavi itd. (Kržišnik 2008: 39). Stalne primere so v frazeologiji imenovane etaloni (Telija 1996: 242 v Koletnik, Nikolovski 2020: 84). Etaloni, v katerih se pripisujejo lastnosti ene stvari kaki drugi stvari, so skupni mnogim (nacionalnim itd.) skupnostim, obstajajo pa tudi taki, v katerih se kažejo posebnosti določenega, naroda, jezika in/ali kulture (Koletnik, Nikolovski 2020: 84). Prav tako obstajajo etaloni, ki so izrazito lokalni in jih pozna samo določeno lokalno okolje, medtem ko je zunaj tega prostora njihov pomen slabše razumljiv ali povsem nerazumljiv, saj je vezan na točno določeno kulturno / zgodovinsko / etnografsko ... lokalno danost, v kateri imajo načeloma tudi izvor. Ti se pogosto navezujejo na (mikro)toponime ali lokalne antroponime, kot so imena prebivalcev določene vasi oz. neformalna kolektivna poimenovanja vaščanov, torej njihovi kolektivni vzdevki (Воронцова 2011) ali individualna lastna osebna imena, priimki, osebni vzdevki ali hišna imena konkretnih (resničnih!) oseb. Pogosto govorniki določenega govora ne poznajo (več) ozadja njegovega nastanka (zgodbe, lastnosti, človeka), a zaradi vraščенosti v jezik dobro razumejo njegov pomen (gl. tudi v Menac-Mihalič 2003–04: 362). Primerjalni frazemi so strukturni tip, ki je zelo pogost v vseh jezikih (Koletnik, Nikolovski 2020: 84).

3.1 Kulturno specifični paremijski folklorni obrazci v bovški zbirki

Z vidika žanrov je t. i. pravih pregovorov, ki bi bili ozko lokalni, v bovški zbirki malo. Več je vremenskih napovedi oz. kmetijskih napotil, ki vsebujejo toponime, mikrotoponime ali posebno narečno izrazje. V gradivu pa je zelo bogat nabor PFO, ki vsebujejo lokalne antroponime; ti so v nadaljevanju podrobneje žanrsko in strukturno razčlenjeni. Gre za a) primerjalne folklorne obrazce in b) zmerljivke, nagajivke, šaljivke ipd., ki so artikulirane v formi kratkega besedila v preprostih rimah. V njih najdemo imena prebivalcev ali njihovih vzdevkov ter lastna imena prebivalcev (ime, priimek, hišno ime, vzdevek, včasih tudi žival, ki je s svojimi ali lastnikovimi lastnostmi/navadami zbujala pozornost okolja). Praviloma so ti subjekti že (zdavnaj) preminuli in se jih iz otroštva spominja le starejša generacija, ali pa še to ne.²³ Pri individualnih in kolektivnih vzdevkih je treba poudariti, da ne izražajo samopodobe, pač jim je ta podoba pripisana od zunaj, še posebej je to značilno za vzdevke z negativnimi konotacijami (prim. tudi v Воронцова 2011: 4). Védenje o teh subjektih se je pogosto prenašalo s folklornimi pripovedmi in drugimi (narativnimi) oblikami kulturnega spomina, toda ko so kot stalne besedne zveze dobili mesto v jeziku, njihov pomen govorci razumejo tudi brez poznavanja izvirnega subjekta in/ali njegove zgodbe. Še posebej vzdevki se relativno, podobno kot kulturnospecifični folklorni obrazci (frazemi), uspešno (trdovratno) prenašajo z govorom iz roda v rod, čeprav »dediči« nimajo več nobene zveze z izvorno lastnostjo ali drugo danostjo. Čeprav so (bili) neko obdobje del pojmovnega sistema lokalnega jezika (narečja), pa časovno / socialno oddaljevanje od izvirnega konteksta, s katerimi so povezane konotacije, povzroča pešanje poznavanja pomena folklornega obrazca (ki ga načeloma podpirajo tudi folklorne / spominske pripovedi ter druge oblike kulturnega spomina). Posledično se lahko njihova raba ali zmanjša ali spremeni do te mere, da folklorni obrazec pretrga vez z izhodiščno pomensko motivacijo. Prav tako PFO nastajajo na novo, skozi njih se izraža aktualni kulturni kontekst; to lahko npr. potrjujejo folklorni obrazci z lokalnimi antroponimi živečih oseb.²⁴

4 Primeri PFO iz bovške zbirke

V nadaljevanju predstavljeni primeri so iz bovške zbirke PFO z lokalnimi kulturnospecifičnimi elementi, predvsem antroponimi. Razvrščeni so glede na žanr in strukturo. Primerom je dodan opis kulturnega /etnografskega konteksta, s katerim je pojasnjena semantika in izvor posamezne enote. Nekatere informacije so bile pridobljene

²³ Poznavanje subjektov v PFO, ki so predstavljeni v gradivskem delu članka, sem preverjala na terenu, gl. seznam informatorjev.

²⁴ Primeri, ki vključujejo antroponime živečih ali nedavno preminulih oseb, niso vključeni med gradivo.

ob poizvedovanju, kdaj so živeli posamezniki, katerih ime se je vraslo v pomensko polje lokalnega (narečnega) govora.²⁵

4.1 Pregovori

(26) *Kar je nuca, se u Bəcə punuca, kar ni prida, grie pa mimo Kubərıda.*

Komentar k ženitovanjski praksi, največkrat takrat, ko si dekle ali fant najde partnerja zunaj območja Bovškega in se izseli.

(27) *Jejš, krničər je, buo huda ura. / Čə piha krničər, se ga buoj!*

Krničar je močan, nevaren veter. Ko je občasno zapihal iz doline Krnica na Kaninu, od koder izhaja tudi ime, je lahko povzročil neurje, podiral je drevje in odkrival strehe.

4.2 Primerjalni folklorni obrazci

4.2.1 Primerjava s prebivalci cele vasi

V teh primerih gre za posplošitev oz. stereotip o lastnosti, ki naj bi veljal za vso populacijo oz. za moški ali ženski del prebivalcev te vasi.

(28) *Je hujš ku plužnške babe. / Saj je ku plužnška baba. > Vedeti vse novice in čenče. Plužna so vas severozahodno od Bovca.*

(29) *Gwerəš ku Žagrcə. > Govoriti veliko in/ali hitro. Žaga je vas zahodno od Bovca.*

4.2.2 Primerjave s konkretno osebo oz. njeno lastnostjo

Ko se na Bovškem govori o določeni osebi, se uporabljajo različne kombinacije antroponimov: najbolj pogosto je poimenovanje z lastnim (krstnim) imenom, ki mu je dodan pridevnik iz hišnega imena, s katerim so običajno imenovali gospodarja ali gospodinjo pri hiši; vzdevki konkretnih oseb so edinstveni, navezani so na točno določenega človeka, zato ne potrebujejo drugih določil.

(30) *Saj s ku Krstina Welərjəwa. / Je nəčičkəna ku Kristina Welərjəwa / Je bla nəštəməna ku Kristina Welərjəwa. > 1. Nositi oblačila vpadljivih barv in vzorcev 2. Biti zelo okrašen z nakitom. Lahko hkrati pomen 1. in 2. 3. Trditi nekaj, preden se izkažejo dejstva (redko).*

Ljudje, stari okoli 70 let, se te osebe še dobro spominjajo iz otroštva. Ženska je bila doma na Žagi pri Volarjevih / Olarjevih²⁶ in je bila rada napravljena v oblačila

²⁵ Informacije sem zbirala ob zaključevanju tukajšnjega prispevka konec maja in v začetku junija 2022 pri sogovornikih, starih nad 70 let (gl. seznam informatorjev).

²⁶ Vzglasni v je lahko protetični pred o (*welje < olje, wegū < ogel*), ali kot vzglasni v pred o (*welja < volja, wejska < vojska*).

vpadljivih barv in vzorcev ter okrašena z vsem mogočim pisanim cenenim nakitom (koralde, zapestnice). Njen stil oblačenja je bil v lokalnem okolju zelo poseben, primerjava z njo pa ima vselej negativno konotacijo. Primera je znana širokemu krogu govorcev, uporablja in razume jo tudi mlajša generacija. Informatorji pripovedujejo, da je ta oseba rada otoke, ki jih je srečala na cesti, ogovorila: »*O, ti s pa živžibičən²⁷ očā! Ča pa sə?*« Zato se ta primerjalni PFO uporablja tudi v situaciji, ko nekdo trdi nekaj, še preden je seznanjen z osnovnimi dejstvi.

(31) *Maš nuguo ku rajnk Gašpr. Saj je ku rajnk Gašpr.* > 1. Imeti zelo velika stopala. 2. Biti brez obuval.

Možakar je prihajal iz zaselka Podklopca od domačije pri Gašperju. Današnji 70-letniki se ga komajda spominjajo. Bil je nadpovprečno visok in je imel izjemno velika stopala. Ker se za tako velikost tedaj ni dobilo obuval, je mož hodil bos, tudi pozimi. V pomenu *imeti veliko nogo* nima negativne konotacije (lahko izraža občudovanje, ko je namenjen otroku; v tem kontekstu ga naslovniki dojemajo kot pozitivno).

(32) *Se smeje ku rajnka Kəruohca.*> Smejati se na vsa usta, veselo in glasno.

Osebe se tudi starejša generacija ne spominja več, zato je bilo mogoče o njej izvedeti le to, da je živela pred drugo svetovno vojno v vasi Soča, gotovo pri Korohovih, kot priča njen naziv.

(33) *Saj si ko rajnk Meha.* > Nositi na hrbtu nahrbtnik ali drug tovor tudi takrat, ko bi se ga dalo odložiti.

Domačija pri Mehu je locirana Pod Robom, to je zaselek pol ure hoda nad Bovcem. Mož je prihajal v dolino s starim, zakrpanim in od umazanije mastnim nahrbtnikom, v katerega je spravil nakup. Tudi ko je posedel v gostilni, nahrbtnika ni odložil z ramen. Delal je v rabeljskem rudniku. Ko ga je nekoč močno bolet prst na nogi, menda se mu je zagnojil, si ga je kar s sekiro odsekal. Vsi vprašani informatorji se možaka dobro spominjajo. Spominjam se ga tudi sama iz otroštva v začetku 80. let 20. stoletja. Stari oče mi je večkrat rekel, da sem kot Meha, ko sem kot neučakana prvošolka s torbo na rami čakala, da bo ura za odhod v šolo. Meha je umrl pred približno 20. leti, takrat je bila besedna zveza dopolnjena s pridevnikom *rajnkə* in vse do danes jo pogosto slišimo med domačini.

(34) *Saj s ku rajnka Šuoja.* > 1. Ženska po oblačilnem videzu ali po obnašanju podobna moškemu. 2. Kaditi pipo. 3. Nositi ptičje pero za klobukom.

Ženska z vzdevkom Šoja je živela v Dvoru (del Bovca), informatorji ne vejo, pri kateri hiši. Nosila je hlače, zelen lovski klobuk, na katerem je bilo zataknjeno šojino pero, od koder izvira njen vzdevek. Kadila je fajfo in se sploh vedla kot moški. Ljudje jo opisujejo kot samsko »možačo«.

(35) *Sə ko Kristus Benču* > 1. Imeti neobčutljiv želodec. 2. Biti povsem neizbirčen. 3. Veliko jesti.

²⁷ Izrezan oče si.

Mož, katerega pravo ime se je že pozabilo, informatorji menijo, da je bil Kristijan ali Krištof, je živel v Klanecu v Bovcu pri Benčevih še po drugi svetovni vojni, a informatorji ga ne pomnijo. Znan je bil po »kosmatem želodcu«, saj je lahko pojedel karkoli, ne da bi mu kaj škodovalo. Če je poginil prašič zaradi bolezni (rdečica), ga je Kristus Benčev tri dni zakopal v zemljo, nato pa meso pojedel, a od take hrane ni nikoli zbolel. Informatorji pravijo, da so kot otroci večkrat slišali to primero, če so bili zelo ješči.

(36) *Je ku Fuljač*. > 1. Pobirati odslužene stvari. 2. Biti nenehno pijan. 3. Po opravljenem delu zaslužek zapiti ali kako drugače zapraviti.

Mož je izhajal iz Dvora iz hiše pri Fuljaču. Rojen je bil leta 1924, umrl je v 70. letih 20. stol. Po pripovedovanju je bil možakar med najbolj znanimi *drmastarjə* (pobiralci železnih ostankov prve svetovne vojne). Ko je železje prodal, pa je šel popivat. Informator pojasnjuje: »Fuljač je tri dni nabiral železje, četrti dan ga je prodal, nato pa je bil tri dni trd ko mina. Naslednji teden pa jovonanovo. Bombe in granate je tudi odpiral. *Pulbər* (smodnik) je dal pa mulariji. Včasih je bi ves rumen od *krzita* (eksploziva). Rad je jedel stare konzerve iz prve svetovne vojne.«

4.2.3 Primerjava s konkretno živaljo

(37) *Je ku Šmicu kozu*. > 1. Veliko se družiti z ženskami, biti ženskar. 2. Imeti otroke z različnimi ženskami.

Šmic (gospodar pri Šmicevih) iz Male vasi v Bovcu je imel kozla, h kateremu so domačini vodili koze na parjenje. Velko Bovčanov je tedaj imelo kozo za mleko, zato je imel Šmicev kozel veliko dela, ki ga je, po pripovedovanju, dobro opravljal. Moža in njegove živali se spominjajo 70-letni informatorji iz otroštva.

(38) *Je ku Fulcu moš (osel)*. > 1. Biti otovorjen. 2. Nositi težek tovor. 3. Vedno spremljati koga.

Pri Fulcu je domačija nad vasjo Čezsoča. Gospodar Fulc je svojo žival vodil s seboj, ko je šel v dolino (v Čezsočo) ali v Bovec po opravkih. Oslov, sploh pa takih, ki so bili pogosto videvani po mestu, na Bovškem ni bilo veliko, zato sta bila Fulc in njegov »moš« najboljša dvojica lastnika in živali. Fulc je umrl v 80. letih 20. stoletja, o njem in njegovem oslu še danes krožijo različne, največkrat šaljive pripovedi, saj je imel možakar po pripovedovanju informatorjev velik smisel za humor in je bil zabaven pripovedovalec.²⁸

²⁸ 1. Možakar je bil po vrhu glave popolnoma plešast, da se mu je pleša kar svetila, ob strah pa je imel veliko las. Nekoč, ko je šel k brivcu, da mu uredi frizuro, se je pritožil nad ceno, češ da bi morala biti nižja, saj na vrhu glave ni bilo nobenega dela. Pa mu reče brivec: »*Tejst k t je pusioku runi, naj t pusiče pa še bragi!*« / Kdor ti je pokosil ravnine, naj ti pokosi pa še bregove.« 2. Ko je Fulc kupil mlajšega osla, je starega obdržal. Ljudje so ga spraševali, zakaj. Pa je rekel: »*Ga bom mou pa za beštajtajle*. / Ga bom imel za rezervne dele«. Na koncu je starega mršavega osla vendarle peljal v klavnico. Živinska vaga je bila na tleh, in da bi osel pridobil nekaj teže, je nanjo stopil tudi Fulc. Mnogo informatorjev je zgodbice slišalo od Fulca samega. Nekaj sem jih dokumentirala tudi sama, povedal mi jih je informator Milan Pirc (gl. v Ivančič 1998: 54).

- (39) *Saj s ku Kənšouru Buk.* > 1. Zelo varovati svojo lastnino 2. Bati se, da česa kdo ne ukrade.

V Čezsoči pri Kenšovrovih so imeli psa z imenom Buk. Pes je bil podoben volku, znan je bil kot nadvse skrben čuvaj. Če domačih ni bilo doma, ni spustil nikogar v bližino hiše, niti sosedov, ki jih je poznal. Znana je zgodba, kako je pes nekega dne izginil. Nazadnje so ga našli v senožetih nad vasjo, kjer so Kenšovrovi pred kratkim kosili. Gospodar je tam pozabil jopo, pes se je ulegel nanjo in jo več dni varoval. Informator, rojen v Čezsoči, se psa zelo dobro spomni iz otroštva.

- (40) *Saj s ku Bacuwa krawa.* > *Biti neroden.*

Pri Bacu je hišno ime v Dvoru; ni znano, zakaj je bila njihova krava bolj nerodna od drugih.

4.3 Zmerljivke, šaljivke in druge rime z lokalnimi antropnimi

4.3.1 Prebivalci vasi

Značilnost teh PFO je, da jih lahko razume tudi nedomačin, če so prebivalci vasi poimenovani z uradnimi imeni ali če je v njih poleg uradnega poimenovanja še vzdevek za prebivalce vasi. Če so prebivalci poimenovani zgolj z vzdevkom, pa nedomačini brez poznavanja lokalne kulture ne morejo vedeti, na katero vas se le-ta nanaša. Podlaga za kolektivne vzdevke so lahko folklore pripovedi, ki pojasnjujejo izvor: npr. Bovčani so dobili vzdevek Peteruše (*Pətəruše*) in Čezosčani vzdevek Kilci (*Kilcə*), ker so se sredi Soče pulili za sekuro, ki je priplavala(!) po vodi, in so jo oboji želeli imeti. Nazadnje se je zlomila, Čezsočanu je ostal v roki kilc (klin), Bovčanu pa peteruša (toporišče), od tod ime. Plužničani so *Figači* (*Figačə*), ker so v vasi zaradi zelo osončene lege uspevale fige. Žagarji so Bularji (*Buləɾjə*), ker manjšo vzpetino imenujejo *bula*, ne pa *hrib* kot sosednje vasi. Mnogi domačini ne poznajo več teh razlagalnih povedk, ki so botrovale nastanku vzdevka, poimenovanje se kljub temu ohranja. Zmerljivke, šaljivke in podobni PFO se pogosto izraženi v obliki preprostih, kratkih rimanih besedil. Njihovi avtorji so seveda prebivalci sosednjih vasi, ki so jih »spesnili« za to, da so dražili sosede; le redko so v njih izpostavljene pozitivne lastnosti, ravnanja, danosti, dejanja, pripomorejo pa k utrjevanju različnih stereotipov na lokalni ravni, podobno kot na regionalni (*škrti Gorenjci*) ali še širši ravni (*Cigani kradejo, Nemci so natančni*).

- (41) *Žagarske matere so lahko žalostne, eno hčerko ima, še tista tralala.*
 (42) *Če hočeš vince pit, moraš Žagar bit, ker Žagarji so vsi, na vince vajeni.*
 (43) *Trientərske čēče so rade ləpie, majo čriewa zə kuožo an jetra gnjəlie.*
 (44) *Ne maram kovača ma črne roke, me prime za cuze, bom imela grde.*
 (45) *Ne maram Sočana, po kozah smrdi, mam raje Bovčana, po vincu diši.*
 (46) *Ne maram Sočana, ki s coli coklja, imam raje Bovčana, ki čreveljce ima.*
 (47) *Bečan - Petereuša, kapsa poskuša, kaps je biu kisu, wən z rit ji je visu.*
 (48) *Srpəničənə - Guričənə so muša jəzilə, muša je bolu pop, so šlə usə u galop.*
 (49) *Črzsuočənə - Kilcə so muša jəzdilə, moš je krəpou, Kilc se je usrou.*

(50) *Žagərjə – Brwadərjə*²⁹ so riepo sədilə. Kaps je biu kisu, ta z rit jim je visu.

4.3.2 Individualne osebe

(51) *Liepa moja Mojca/mojca, a maš kej rada Strojca? Strojc je duober muoš, ma rət ku na kukuoš.*

Pri Strojcu je hišno ime v vasi Soča. Mojca je poleg lastnega imena (oseba s tem imenom, kateri je namenjena rima) tudi način zavezovanja naglavne rute v mojco (za glavo, ne pod brado). Prim. imeti mojco 'imeti ruto zavezano zadaj'.

(52) *Səm vidu dnəga puža, k je raju dou pud Mieu, je hišo nosu s sabo, tri žindərje luviiu: Pərenč mo je utieku, Špəlad je štriene wiu, je Frončəč douka padu, je biu še malo žiu.*

Zbadljivka je namenjena krojačem iz vasi Srpenica (hišna imena). Tudi na Bovškem so, tako kot v slovenskem folklornem izročilu nasploh, krojači veljali za počasne.³⁰ V rimi je omenjen mikrotopnim Mieu, ki je lociran pod vasjo Srpenica, kjer so včasih kosili.

(53) *Sveta Mərgieta pase təlīeta, gore Nə ruobə pa Wančuka truobə.*

Šaljiva rima o ženskih pastiricah, sveti Marjeti, zaščitnici živine /drobnice. Domačija pri Vančku se nahaja v zaselku Pod Skalo, nad njo pa je mikrotopnim Na robu.

(54) *Hanzlə – panzlə pejč pudru, nuotr zliezu, nuotre umru.*

(55) *Čok – čok, pelje krawe ta u pətok. Krawe niso tiele pitə, təlīeta so se tile kar pubitə.*

Pri Hanzelnu je domačija v vasi Soča, pri Čoku pa domačija v Čezsoči.

(56) *Təmaž, Təmaž kem krevljaš?? Ta u Malo was pu par klubas.*

(57) *Təmaž, Tmaž kem ruglajš? Ta Pud plaz, pu par klubas. Čə jih sniem, dəmou nə smiem, če jəh prdam, demou nə znam.*

(58) *Pepa – trepa, nā suli! Joza – koza, nā še ti!*

Čeprav je FO lahko naslovljen na katerega koli Tomaža, je lokalnost v tem primeru izražena s krajevnim imenom (Mala vas je del Bovca) in toponimom (Pod plazom).

Poleg navedenih primerov v lokalnem izročilu obstajajo tudi daljše rime, v katere so na šaljiv način vključeni prebivalci (gospodarji hiše) tako, da je vključena celotna vas, npr. Čezsoča, Srpenica. V 80. letih 20. stoletja je nekaj tovrstnega gradiva zbrali učenci OŠ Bovec za šolska glasila, nekatere pa so bile objavljene v zbirki lokalnih pesmi, molitvic (gl. Komac 1995).

²⁹ Bvrada: kislá repa; jota.

³⁰ Tudi na panjskih končnicah so krojači pogosto upodobljeni z motivom polža: polž lovi krojača, krojač jaha polža ipd.

4 Sklep

V paremijskih folklornih obrazcih se dinamično prepleta povezanost jezika in mišljenja, smisel za podobnost in izvornost (Ripke v Poklač 2004: 138). Nekateri narečni frazemi so izrazito lokalni in nimajo ustreznice ne v knjižni frazeologiji niti v drugih narečjih (Poklač 2004: 139), saj so vezani na točno določen lokalni kulturni kontekst. Še posebej to velja za tiste PFO, ki vsebujejo antroponime, bodisi kolektivne vzdeveke za prebivalce določene vasi ali ime individualne osebe (ime, priimek, hišno ime, vzdevek). Časovno / socialno oddaljevanje od izvirne pomenske motivacije, s katerimi so povezane konotacije teh PFO, se kaže v pešanju poznavanja pomena (na ravni zgodbe, ter drugih oblik kulturnega spomina). Posledično se zmanjšuje njihova raba, in čeprav so (bili) neko obdobje del pojmovnega sistema lokalnega jezika (narečja), navsezadnje odmrejo. Prav tako PFO nastajajo na novo, skozi njih se izraža aktualni kulturni kontekst; to potrjujejo folklorni obrazci z lokalnimi antroponimi živečih oseb (teh tukajšnja obravnava namenoma ne navaja). Ker gre za ciklični proces rojevanja, življenja in smrti, je še toliko bolj pomembno (sprotno!) zapisovanje iz govorjenega diskurza. Empirični podatki o aktualni rabi frazeoloških enot namreč omogočajo analizo in interpretacijo s sociolingvističnih vidikov npr. jezikovne zvrstnosti in analize glede na izbrane zunajjezikovne parametre (Jesenšek 2013: 19), prav tako pa omogočajo preučevanje semantike frazemov, kot jih npr. predvideva etnolingvistični ali lingvo-kulturološki pristop (Kržišnik 2004: 67).

PISNI VIRI

DAJD = Dijaški arhiv Janeza Dolenca. 27 map. Fotokopije hrani arhiv Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Pregovori DAJD = Pregovori v Dijaškem arhivu Janeza Dolenca. Hrani digitalni arhiv Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU.

Paremijski folklorni obrazci z Bovškega. Rokopise hrani avtorica razprave.

SPLETNI VIR

Saša BABIČ idr., 2022: *Collection of Slovenian paremiological units. Pregovori 1.0*. CLARIN.SI. [Na spletu](#).

USTNI VIRI

Dragica BIZJAK, r. 1945, Srpenica.

Ivo IVANČIČ, r. 1949, Čezsoča.

Dana IVANČIČ, r. 1951, Bovec.

Bibjana JANKOVIĆ, r. 1951, Soča.
Vlasta KOMAC, r. 1948, Bovec.
Zoran PAVLIN, r. 1952, Bovec.

LITERATURA

- Saša BABIČ, 2015: *Beseda ni konj. Estetska struktura slovenskih folklornih obrazcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Etbin BOJC, 1974: *Pregovori in reki na Slovenskem*. Ljubljana: DZS.
- Janez DOLENC, 1989: Inštitut Janeza Dolenca. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 29/3–4. 226.
- Alan DUNDES, 1980: *Texture, Text, and Context. Interpreting Folklore*. Indiana: University Press. 20–32.
- Fran ERJAVEC, 1880: Iz potne torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1885*. 218–28.
- Fran ERJAVEC, 1880: Iz potne torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1880*. 156–223.
- Fran ERJAVEC, 1882–83: Iz potne torbe. *Letopis Matice slovenske za leto 1880*. 195–351.
- Barbara IVANČIČ, 1998: *Bovški govor. Fonetični zapis besedil*. A – diplomska naloga, mentorica Vera Smole. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani [tipkopis].
- Barbara IVANČIČ KUTIN, 2007: *Slovar bovškega govora*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Barbara IVANČIČ KUTIN, 2018: Pomen dijaškega arhiva Janeza Dolenca za folkloristične in druge domoznanske raziskave. *Goriški letnik* 42. 303–10.
- Vida JESENŠEK, 2013: Frazeologija nemškega jezika: slovensko-nemški kontrastivni in medkulturni vidiki. Predstavitev projekta. *Več glav več ve. Frazeologija in paremiologija v slovarju in vsakdanji rabi*. Ur. Vida Jesenšek, Saša Babič. Maribor – Ljubljana: Oddelek za germanistiko, Filozofska fakulteta univerze v Mariboru in Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU. 10–25.
- Mihaela KOLETNIK, NIKOLOVSKI, Gjoko, 2020: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v prekmurskem narečju in makedonščini. *Slavia Centralis* 13/2. 83–99. [Na spletu](#).
- Vlasta Terezija, KOMAC, 1995: *Čez Boko gre čecha*. Nova Gorica: Branko.
- Domen KRIVINA (ur.), 2014–: *Sprotni slovar slovenskega jezika*. [Na spletu](#).
- Erika KRŽIŠNIK, 2005: Frazeologija v luči kulture. *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. 41. SSJLK. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 67–81.
- Erika KRŽIŠNIK, 2008: Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot. *Jezik in slovstvo* 53/1. 33–47.
- Matej METERC, 2017: *Paremiološki optimum: Najbolj poznani in pogosti pregovori ter sorodne paremije v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Mira MENAC-MIHALIČ, 2003–04: Hrvatski dijalektni frazemi s antroponomom kao sastavnicom. *Folia onomastica croatica* 12–13. 361–85.
- Maks PLETERŠNIK, 1894–95: *čl*. Ljubljana: Knezoškofijstvo.
- Renato PODBERSIČ, 2007: *Čičke prekvantice z Goca: folklorni obrazci z Golca v Slovenski Čičariji*. Koper: Libris.

- Saša POKLAČ, 2004: Nekaj teoretičnih izhodišč o narečni frazeologiji. *Jezikoslovni zapiski* 10/1. 137–45.
- Rikard SIMEON, 1969: *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika: hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Marija STANONIK, 1999a: Pregovori pri Antonu Murku. *Murkov zbornik. Referati s simpozija Anton Murko in njegov čas*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo. 49–63.
- Marija STANONIK, 1999b: *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS (Klasje).
- Marija STANONIK, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklor*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Юлия Б. ВОРОНЦОВА, 2011: *Словарь коллективных прозвищ. Who is who по-русски*. Москва: АСТ-Пресс. [Julija B. Voroncova, 2011: *Slovar' kolektivnyh prozvišč. Who is who po-russki*. Moskva: AST-Press.]
- Alenka VRBINC, Marjeta VRBINC, 2019: Prepletenost kulture in jezika na zgledih angleških in slovenskih izlastnoimenskih frazemov. *Slavistična revija* 67/1. 69–85.

SUMMARY

There is no systematic and comprehensive overview of the sources of folklore forms from the Upper Posočje region, but this would be the optimal basis for further folklore and linguistic research. In the present study, the focus is on material from two relatively large manuscript collections. The first, the *Janez Dolenc Student Archive*, was created between 1956 and 1990; the second, the Bovec manuscript collection of the author of this article, was created from the mid-1990s to the present day. Both collections are introduced by a brief description of the recording methodology, basic statistical and metadata information is provided, and some linguistic and/or contextual and structural features and peculiarities of the material are extracted from the material. A review of the material shows that the Dolenc collection, due to the fieldwork methodology, the purpose of the documentation and the difficulties of the recorders in taking notes in dialect, provides little material in which local elements could be identified; the situation is different in the second, Bovec collection, which was created according to different methodological concepts—i.e., mainly the ongoing recording of material from different forms of discourse. This collection contains a rich set of paremia folklore forms containing local anthroponyms; these are presented in terms of genre and structure and are divided into following groups: proverbs, comparative folklore forms, and forms articulated in a short text in simple rhymes (taunts, insults, mockery). They contain the names of the inhabitants or their nicknames and names of individuals (first name, surname, house name, nickname, sometimes also an animal name).

In the cases presented, the subjects have already passed away and are only remembered from childhood by the older generation, or not even then. Individual and collective nicknames do not express a self-image, but this image is attributed to these subjects from the outside, especially for nicknames with negative connotations. Knowledge of these subjects has often been transmitted through folktales and other (narrative) forms of cultural memory, but once they have taken their place as permanent phrases in the language, their meaning is understood by speakers even without knowledge of the subject and/or its story. Nicknames are relatively successfully passed down from one generation to the next through speech, even though the “heirs” no longer have any connection with the original trait or other givenness. Although they

are (were) part of the conceptual system of the local language (dialect) for a certain period of time, the temporal/social distance from the original context to which the connotations are related causes a decline in the knowledge of the meaning of the folklore form. As a result, their use may either diminish or change to such an extent that the folklore form breaks the link with the initial semantic motivation, gradually distancing itself from it. Likewise, the paremia folklore forms are being reinvented, the current cultural context is being expressed through them; this can be confirmed, for example, by folklore forms with local anthroponyms of living persons.